

beszéd- és értelemgyakorlatokat. Az ily eljárással tanított gyermek képzeteli, fogalmi hasonlíthatlanul gazdagabbak lesznek, mint az eddigi betűtanítási rendszer mellett.

A betűk *sorrendjének* megállapításánál a gyermek természeti hajlamait véve irányadónak, lélektani tapasztalatok után indul. Nem azokat a betűket állítja a gyermek elé, a melyek hasonlóságuknál fogva egymástól nehezebben különböztethetők meg, hanem az ellentétebb alakokat. Ha több oly vonalat rajzolunk a táblára, a melyeken csak csekély eltérés észlelhető, egymástól nehezebben különböztethetők meg, mintha az egyenes vonalok mellé kóralakú vagy kigyózó vonalat helyezünk. Gööz ABC-jében az *I* és *C* a kiindulási pont. Ezekből szerkeszti a *D, P, B, R, O, F, K, T, Z* stb. betűket. S igen helyesen, nem az írott, hanem a nyomtatott betűk alakját ismerteti először. A nyomtatott betűkből fejleszti aztán az írottakat.

Gööz reformaktiójának egyik kiemelkedő pontja a *nemzeti szellem fejlesztésére irányuló törekvés*. Megállapítani akarja az elemi iskolában az egységes nemzeti nevelés szempontjából a magyar nevelésnek és oktatásnak eddig hiába keresett *közös anyagát*. Azt akarja, hogy Magyarország minden fiát és leányát az egységes, erősen összeforrott *magyar nemzet* megingathatlan, hazafias lelkesedésben kitartó tagjává neveljük. Ez a törekvése is dicséretre méltó. Az iskolában kell kezdenünk a «nemzeti gondolat» kifejtését.

Ezt akarja Gööz a nemzeti egységet hangoztató elveivel elérni. Ezeket az elveket minden eddiginél hasonlíthatlanul intenzívebben szolgálja ABC-és könyvével.

Gööz az elemi iskolai oktatás megújítását célzó új módszerével erre törekszik. Méltónak tartom, hogy pädagogusaink komoly megbeszélés tárgyává tegyék.

Meggyőződésem, hogy ha ez a reform megvalósítható lenne s ha az eszme a tanítóságban lelkes, munkaszerető fegyvertársakra találana: ez nagy lendületet adna a magyar népoktatásnak.

Kozma Gyula.

KÜLFÖLDI IRODALOM.

Guido Iona: *L'Istruzione Secondaria in Italia.* Torino, Paravia, 1902

Az orosz Novikov, odessai tanácsos, ismert társadalomtudományi író, *La Missione dell' Italia* című, tavaly megjelent könyvében ezt mondja egy helyen: «Minden művelt embernek két hazája van: az egyik a saját hazája, a másik Olaszország.»

Ha egy orosz ember elmondhatta ezt, sokkal nagyobb joggal

elmondhatjuk mi, a kiket századok óta annyi kegyeletes emlék fűz Dante nemzetéhez. Érdekel bennünket minden törekvésük, a melylyel új keletű állami életüket biztosítani akarják. Talán ki is állották már a politikai tűzpróbát és elérkezett az ideje végre, hogy társadalmi téren is nyugodtabban hozzáállásnak legnagyobb feladatukhoz, t. i. ahhoz, hogy *ha már van Olaszország, olaszok is legyenek.*

Ott, a hol nemcsak szárnya van a szónak, hanem keze-lába is; ott, a hol a szomorúság egyértelmű a halállal s a hol «minden mosoly kiránt egy szeget a koporsóból»; ott, a hol mindent meg tudnak bocsítani a politikusnak, csak azt nem, ha egy mondatot pongyolán ejtett ki; ott, a hol az egyetemet egyszer Bölcsességnek, máskor Ökörnek czimezik: Európa virágoskertjében nagyot csappant a derült kedv mostanában, a gesztenyelisztből készült polenta mellől fogyni kezd az *allegria*. Két kis betű a különbség náluk az igazi koldus, meg a templomra gyűjtögető ember neve közt. Amannak a neve *accattone*, emezé pedig *accattino*. Ezután könnyen össze lehet őket téveszteni, nem csupán a két szót, hanem a két embert is.

Eddig úgy volt, hogy a siciliai vasutakon a IV. osztályban utazhatott, a ki a kávéházban kávé helyett jeget reggelizett. Ezután V. osztályt is kell nyitni, különben gyalog járnak. Eddig Siciliában tiszta inget kínáltak a szivesen látott vendégnek. Ezután meg úgy lesz, ha tovább tart a nyomoruság, hogy tiszta inggel sem igen kedveskedhetnek, legfeljebb jó szóval. Eddig csak Nápolyban kértek a színházi pénztárosok borraivalót az idegentől. Ezután országszerte divattá lesz Nápoly előjoga. Az ólommal bélelt függönyöket a templom ajtaja előtt eddig a templom szegényei tárták fel előttünk egy kis borraivalóért, e szavak kíséretében: «Nyitva áll Atyámnak háza». De ha vége nem szakad az országos nyomoruságnak, akkor még megérjük, hogy grófok és lovagok is oda állnak a templom ajtajába s ők vonják szét előttünk az ólommal bélelt, bőrös függönyt. Nem köztársaságpárti vagy socialista lapokból olvassuk napról-napra e rémhireket a hihetetlenül nagy inségről, hanem a római *Tribunából*, a kormány félhivatalos lapjából,

Mostanában még a legszerényebb osztály, a tanárság is elvesztette a türelmét, zugolódik, reformokat sürget. Igazán nem csoda, ha elkeseredtek. Róma utczaít úgy husvét táján pók-űzők (Scacciaragnacci) szokták bejárni és torkuk szakadtából kiabálják, hogy pár fillérért kiirtanak a házból minden pókot. Egy ilyen szegény fótásnak a sorsát irigyelte meg egyik olasz kartársam, a ki az iparnak erre az igénytelen ágára felhívta egyszer a figyelmemet.

Nem vehetjük rossz néven olasz collegáinktól, hogy elégtelenkednek, mert csak tisztességes megélhetést kérnek. Legutóbb 1900-ban a Morandi-féle törvény úgy javította fel a középiskolai tanárok fizetését,

hogy kezdő fizetésül 1800 lirát szabott meg, az elérhető legmagasabb fokozat pedig 3000 lira. Ez a marsall-bot. Fogpiszkálónak is gyengé.

Hozzá vagyunk szokva, hogy mindenütt lássunk képtelen állapotokat az iskolaügy ingoványain, azonban az ő iskoláik rendezetlensége tényleg túltesz a képzelet legmerészebb játékán is. Ha közvetlen megfigyelésből nem ismernők, azt kellene gondolnunk, hogy Guido Iona erősen színez és túloz ebben a könyvében, melyet ezzel a jelígyével adott ki: «Oculos habent et non vident».

Minden commentár helyett lapozzuk át a 223 oldalas derek munkát, melyet a kir. lombárd tudományos és irodalmi Akadémia pályadíjjal tüntetett ki és számoljunk be, röviden a tartalmával.

Panaszkodik az előszóban, hogy náluk általában nem törődnek az iskolával; sok régi előítélettel kell küzödniök; az iskolák iránya nem felel meg egy modern nép szükségleteinek; irtóznak minden czélszerű újítástól. A szerző meg van arról győződve, hogy gyökeres átalakításokra van szükség, nem csak az eszközökben, hanem a vég-célban is. Nem majmolja a külföldet, hanem hazája saját viszonyainak megfelelő szervezetet kíván. Ezért el van készülve rá, hogy «vakmerően új» lesz a könyve. Nem taps kell neki, hanem azt a hivatást tűzte ki maga elé, hogy az érdekelteket felrázza a bűnös közönyből és olyan közvéleményt teremtsen, mely a középiskola erkölcsi és nemzetgazdasági magas czéljainak tudatában képes legyen felismerni és betölteni azt a hivatást.

Az I. fejezet a középfokú oktatás feladatáról értekezik. Kifejti, hogy minő eszményeket szeretne felállítani; olyan eszményeket, melyek nélkül egy nemzetnek sem ereje, sem joga nincs a fennálláshoz. Harczokról, hódításokról, más népek leigázásáról ábrándozott a klasszikus ó-kor. A rómaiak művészetet és irodalmat a rabszolgákra, az ipart és kereskedelmet jövevényekre, idegenekre bízák. Ők, a világ kalózai, templomaikat és palotáikat olyan kincsekkel ékesítették fel, a miket a leigázottaktól raboltak el. Ma más világot élünk. A mai társadalomnak ilyen eszményei nem lehetnek. Ma a czélt ebben a két szóban lehet összefoglalni: kötelességérzet és productiv munka. Pedig a jelenlegi nevelés meg sem közelíti ezt a czélt. Nem tud szakítani a vérebe furakodott hagyományokkal. A mostani nevelési rendszer szavakon lovagol, phrasisokat gyárt, erejét rombolásra pazarolja el; kérkedik a romba dőlt nagyság emlékeivel, de újat nem alkot; munkáját s vagyonát ünnepélyekre, játékokra, léha látszatra dobja ki, de nem termel és megtette rendszerré az élősdiséget.

Jól tudja azt a szerző, hogy Olaszország legfájóbb sebet, nevelésüknek legnagyobb hibáját érinti, de hazafias kötelességének tartja bátran kimondani, hogy iskoláik s különösen a középiskola, az ifjuság-

ból eszmében és érzésben üres, élősdi szájhősöket nevel, a kik minden komoly alkotásra képtelenek. Pedig a productiv munka a legfőbb eszmény; az a vallás, mely a munka kötelezettségén alapulna (a kijelentés vallásával karöltve), elegendő lenne arra, hogy az emberiség erkölceit megjavítsa.

Most az a kérdés, hogy milyen eszközöket használjon a közép- és felső oktatás, hogy ne ködbe vesző ideálok után futkosson? A II. fejezetben a klasszikus és modern műveltség mibenlétét fejtegeti. Elmondja, hogy mennyi nehézséggel kell megküzdenie annak, a ki magát leélt, elvont gondolatvilágba be akar hatolni. Legtöbbször formákkal, a felületes külsővel kell megelégednie. Tagadja, hogy az olasz fiatalság be tudna hatolni abba a gondolatvilágba, sőt ellenkezőleg, eltéved az eszmék útvesztőjében, kimerül a görög és latin *nyelvtan* meddő magolásában. Náluk, a kik *egyenes ágról való örökösei* annak a klasszikus műveltségnek, Iona szerint annál veszedelmesebb az az irány, mert a nagyzási hóbortot dédelgeti bennök. Attól tart a szerző, hogy az olaszok már is rémítően hasonlítanak a tönkrement nemeshez: földhöz ragadt szegény, de gógós. Az aggasztja Ionát, hogy egész nemzedékeket ezután is a letűnt idők bálványozására, az emlékezet cultusára nevelnek; tudatlanságban, tétlenségben hagyják, kiforgatják minden életrevalóságból s az lesz a vége, hogy a nemzet gyámultalan szószátyárokból fog állani.

Még ez sem elég. Azt érték el a klasszikus irányú neveléssel, hogy hódításokra meg volna ugyan a vágy, de nincs meg a hozzá való tehetség, nincs irányító gondolat és önmehtagadásra készsége lélek. Diadalokat aratni a mai nemzedék is szeretne, de áldozatokról hallani sem akar. Csak a proseliták szaporodnak, a kik azért koptatják a czipőtalpat, hogy megvalósuljon életüknek legszebb álma: *államköltéségen*, minél kevesebb munkával, minél urasabb kényelemben élni. Szerinte a klasszikus műveltséget azért sem állíthatjuk oda az ifjúságnak példaképül, mert a régi görögök és rómaiak határozott egyéniség hiányában nem tudtak fölemelkedni a czéltudatus társadalmi szervezet mai fogalmáig, hanem egészen az állam karjaiba dobták magukat. Már pedig a hol az állam minden, ott az egyén semmi. «A mi hazaszeretetünk mégis nagyobb, mint az övék volt, mert mi belső nyugalmat akarunk szerezni a hazának, kerüljük a véres harcokat s egyesek vagy egyes csoportok érdekharczait, mikből magának az országnak semmi haszna és sem nagysága, sem boldogsága nem azoktól függ. Azok tulajdonképen csak a saját vagyonuk védelmére fogtak fegyvert, de mi szívvél-lélekkel szeretjük hazánkat. Ők csak úgy védelmezték a hazájokat, mint medve a barlangját; de mi szeretjük igazán, tehát a mi hazaszeretetünk tökéletesebb az övéknél».

Nagy fogyatkozása az ő műveltségöknek az is, hogy megmaradt a tudás azon elemeinél, melyekből kiindult, de új alkotásokról alig lehet beszélni, a mienkkel ellentétben, mely az ismeretlen igazságokat lázasan kutatja; egyik fölfedezés a másikat éri, mindenütt haladás. De az olaszok mindent az államtól várnak: Úgy neveli őket az iskola, hogy a maguk lábán ne birjanak megállni. A jövedelmező iparágak a kereskedelem jelentékeny része idegenek kezébe került. Kolumbusz Kristóf utódai apró szatócsok. Az iskola bűne, hogy olyan ideálokat állít az ifjúság elé. De legnagyobb hiánya annak a műveltségnek az, hogy a régiek a munkát nem becsülték meg; költők nem énekeltek róla, oltárokat nem emeltek neki; a kormos kezű Vulcant kigúnyolták, de bezzeg hajlongtak Mars előtt. Egy-egy Cincinnatus olyan ritka madár volt, mint a fehér holló. Károssá válik a klasszikus műveltség hajszolása, mert teljesen hiányzik belőle a társadalmi eszme.

Szerző tudja, hogy ennyi fogyatékoság daczára is mennyire kedvelik az északi népek, a kik a mellett bizonyoznak, hogy tudásukat a klasszikusoknak köszönhetik. A cambridgei és oxfordi collegiumokban a diákok Aristophanes és Plautus vígjátékait eredetiben szavalják, holott «a mi középiskolai tanulóink még olvasni sem tudják». Tudja azt a szerző, hogy csak pár éve küszöbölték ki néhány porosz iskolából a latint, de azt azután alaposan, mert a császár kijelentette, hogy a míg ő uralkodik, addig nem nyitnak új gymnasiumot Poroszországban. Iona megengedi, hogy az angolnak szüksége van a classicismusra, de azt véteknél tartaná, ha az ő kolompja után indulnának az olaszok is. Tanulja, a kinek éppen kell. Különben a józan, gyakorlatias Angolországban senkinek sem jutna az eszébe, hogy például a ki hajóskapitány akar lenni, azt latinnal gyötörjék, mint az olaszoknál. Az északi népek jellemében hiányozhatnak egyes vonások, melyeket a classicismusból szeretnének ösztönszerűen kiegészíteni, hogy helyre álljon a kívánt egyensúly a lelki tehetségekben és hajlandóságokban. Helyes, de ilyen követelménnyel az olaszoknál nem szabad ma előállni. Vannak náluk kimagasló egyéniségek a tudás és művészet minden terén, de *termelők* nincsenek. Büszkén elmondhatják, hogy a világ ábrázatát megváltoztató fölfedezések közül a legtöbb Olaszországból indult ki; de mihelyt arra került a sor, hogy meg kellene hát valósítani az elvont eszmét, értékesíteni kellene az új elvet: akkor megroppant a kiltartás, idegenek vették kézbe, fejlesztették tovább és terjesztették. Nem a gondolat erején, nem az észbeli tehetségen múlik a baj, hanem ott van a hiba, hogy hiába keressük bennök a munka energiáját a szabad társulás ösztönét. A kinek ez sem elég, figyelje meg a politikai életben a nemtörődömséget, másfelől az anarchia terjedését. Az olasz egyéniség két formában nyilatkozik meg: az egyik a *hagyó-*

mányos olasz mosoly, a másik pedig *folytonos lázongás minden fennálló intézmény ellen*. Az a hagyományos mosoly abban áll, hogy semmit sem vesznek komolyan. A törvénytisztelet gyenge oldaluk. Ezt tartja az egyik közmondásuk: «Arra való a törvény, hogy kijátszák». (Fatta la legge, trovato l'inganno.)

Olaszokat teremteni a már megteremtett Olaszországban — ez az iskola kötelessége, a most tárgyalás alá kerülő *egységes* olasz középiskoláé. Az új egységes középiskola tantárgyai közül ki kell selejtezni azokat, melyek nincsenek egyenes összeköttetésben az étellel. Ne legyen többé jogos az a szemrehányás, hogy a tudományok lomtarába került ócskaságok miatt ne jusson idő okosabb dolgok tanítására.

Egyik fejezetben ismerteti a mostani középiskolák fajtáit: a mi algymnasiumunknak megfelelő *ginnasiót* öt osztálylyal, a mi gymnasiumunk három felső osztályának megfelelő *liceót*, továbbá az u. n. *Scuola tecnica*s ennek felsőbb fokú folytatását, az *Istituto tecnico*t, az előbbi három, az utóbbi négy osztálylyal. Ezeket kb. a mi real- és polgári iskoláinkkal hasonlíthatjuk össze, azzal a különbséggel, hogy náluk az Istitutoval physika-mathematikai, földmérői, kereskedelmi és számviteli szakosztályok vannak összekötve, az illető vidék szükségleteinek megfelelően. Ide tartozik még a kereskedelmi tengerészeti iskola, valamint az elemi tanítóképző, az ipari és művészeti iskolák.

Szerzőnek egyikről sincsen elismerő szava. Mindegyikben kifogásolja a tananyag megválasztását, a tárgyak módszertelen kezelését, az e miatt támadt túlterhelést, a páratlan eredménytelenséget. Ennek illusztrálására például felhossa, hogy a Scuola technicából kikerülő növendék alig tud valamicskével többet, mint a mennyit az V. elemi osztályban tudott. Róma hét királyának nevére, meg a szegény Menelaos kalandjaira talán emlékszik még, de egy egyszerű levelet nem képes okosan, hiba nélkül megírni a saját anyanyelvén. Az eddigi módszerekkel a gyermekből kiölik a tanulásra való kedvet, és hogy meg ne bukják, furfanghoz folyamodik, csal, hazudik, de — kénytelen vele. Már elejétől fogva a látszat kedvéért tanul, nem azért, hogy tudjon. Ezt a náluk szerfelett elterjedt bajt valóságos nemzeti szerencsétlenségnek tartja a szerző. Valamennyi iskolának a szeme közé odavágja ezt a rettenes vádat: «Ez a bűne meg van mindegyik iskolának. Mindegyik megelégszik lényeg helyett a formával, valóság helyett a látszattal. Mindegyik azt az elvet csepegteti az ifjuság lelkébe, hogy nem kell tudni, nem kell tanulni, elég ha színlelni tudják, hogy tudnak. Elég, ha átcúsznak egyik osztályból a másikba; elég, ha oklevélre szert tesznek, mert úgy sem veszik az életben semmi hasznát annak, a mit az iskolában tanulnak».

A ginnasióról, az iskolák «benjámin»-járól megjegyzi, hogy min-

denki oda tódul, bármilyen pályára szándékozik is lépni. A 267 ginnasióba 33,743 növendék jár. E sajnálatos jelenségnek az az oka, hogy a liceo utolsó bizonyítványa jogosít úgy az egyetemre, mint az összes kisebb közigazgatási állásokra. Pedig ez az iskola nem ad általános műveltséget. A három alsó osztályban majdnem csak latint tanulnak az olaszon kívül, a számtanra és földrajzra csak két óra jut hetenként. A III. osztályban belekóstolnak a francia nyelvbe, de már a IV. osztályban elnyomja a görög s azontúl a görögé az elsőbbség, meg a latiné. Erősen síkra száll e holt, idegen nyelvek suprematiája ellen. Hiszen a tanítás eredménye: *jóformán semmi (quasi niente)*. Azt állítja, hogy az érettségi vizsgálaton a legtöbb jelölt nem képes első olvasásra fordítani a legkönnyebb auctorból sem, pedig nyolcz éven át aprólékos nyelvészeti elemzést végeztek velök, holott ha megletebb korban kezdenék tanulni, kevesebb idő alatt sokkal többre vinnék. Nyomós érvekkel bizonyítja, hogy a holt nyelvek tanulásának még az az értelmefejlesztő ereje sincs meg, a mivel a korai megkezdés helyességét vitató pædagogusok érvelni szoktak. Már akkor inkább francziát vagy németet tanuljanak, legalább gyakorlati hasznát is vennék. «Az ész megtévelyedésének» minősíti azt az intézkedést, hogy abban a zsenge korban gyötrik a gyermeket holt anyaggal, mikor élő tudásra lenne égető szüksége s élő tudásra szomjuhozik. Ki nem elégtő, sőt határozottan negatív értéket tulajdonít az eddigi gymnasiumi oktatásnak. Felesleges lim-lomot tarisznyáz be az a növendék, a ki a klasszikus középiskolába lép. S a mi igazán badarság: a felső három osztályú liceo nem is folytatása az alsófokú ginnasióknak. A ginnasio még klasszikus iskola, a liceo azonban általános ismereteket szeretne nyújtani, holott épen megfordítva kellene lenni a dolognak. A kettő közti összekötő kapcsot csupán a latin és görög képezi, csakhogy a liceoban ezeknek a tárgyaknak már nem tulajdonítanak akkora fontosságot, mint a ginnasióban; e miatt a liceo felső osztályában legfeljebb annyit, vagy még kevesebbet tudnak, mint a ginnasio felső osztályában, mert akkorára elfelejtik azt is, a mit tanultak. Szerinte ennek az az egyszerű oka, hogy nyolcz év alatt a latintól, öt év alatt pedig a görögtől csömörlenek meg a tanulók. A görög kötelező vagy facultativ tanítása az illető miniszterek szeszélyétől függ, már pedig igen sűrűn változnak, mert volt olyan iskolai év is, a melyben ötször cserélt gazdát a közoktatásügyi tárca. A liceo nem lehet tovább is az az iskola, mely mindenre előkészít. De nyolcz évet sem szabad kizárólag az általános műveltséget adó tárgyaknak szánni.

Egységes középiskolát kell tehát alkotni. Egybe kell olvasztani az összes középiskolákat, az elemi iskolai tanítóképzőt is oda számítva, s ezt az egységes iskolát osszszák fel annyi szakra, a mennyit

az értelmi tevékenység fő ágai az egyes vidékek szükségletének megfelelően megkivánnak. A társadalomtudományi s irodalmi, valamint a kísérletező tudományok előkészítene az egyetemre, a többiek pedig a gyakorlati pályákra. Gyakorlati lenne a következő kilencz szakosztály: elemi iskolai képző, ipari, számviteli, kereskedelmi, földművelő, földmérő, tengerészeti, hajógépmesteri és hajóépítészeti. Az egybeolvasztandó ginnasio és scuola tecnica négy osztályból állana. Ebben az általános műveltséget nyújtó, alsó fokozatban közös lenne a tanítás. A szakszerű irányú, felső, négy éves fokozat oszlanék fel az említett szakosztályokra. Még lenne ennek az a nagy előnye is, hogy az apa nem lenne kénytelen időnek előtte határozni gyermeke pályaválasztása fölött.

A társadalomtudományi és irodalmi szakosztály főbb tárgyai Iona tervezete szerint: olasz nyelv és irodalom mind a négy éven keresztül; latin nyelv és irodalom szintén; egyetemes történet szintén; társadalomtudomány szintén. Továbbá német nyelv és irodalom a II., III. és IV. osztályban; görög nyelv és irodalom a III., IV. osztályban; a geometria elemei, az algebra elemei az I., II., III. osztályban; physika, vegytan, természetrajz a III. és IV. osztályban.

A kísérleti tudományokban fő tárgyak: olasz, mennyiségtan, physika 4—4 éven át, a vegytan a III—IV. osztályban, a rajz mind a négyben, természetrajz I—III-ban, német négy éven át; hazai és egyetemes történet I—III. osztályban; logika, erkölcsstan és közjog a II—IV-ben, földrajz I—III-ban. Ezt a szakosztályt feloszthatni a physikamatematikai és a természettudományi csoportra, az orvosok, gyógyszerészek, állatorvosok számára.

Az alsó fokozaton — szerző véleménye szerint — a jelenlegi scuola tecnica tárgyait nagyrészt át lehetne venni, csak a tanítás módszerére és a tanítók megválasztására kellene nagyobb gondot fordítani. Az olaszt, francziát, történetet, földrajzot, számtant, mértant, rajzot, természettudományokat tartja körülbelől azon tárgyaknak, melyeket általános műveltséget adó iskolában tanítani kell. Itt első sorban azt hangoztatja: «Keveset, keveset! Csak a lényeges dolgokra kell szorítkozni!» Ajánlja még, hogy le kell szállítani a tanárok számát, vagyis lehetőleg egy kézbe kell adni a rokon tárgyakat. A felső fokon érvényesülhet aztán a szakrendszer. Ma a túlterhelés elviselhetetlen. Az eredménytelenség annál nagyobb, minél több tárgy van összehalmozva. Az iskola csak az alapot igyekezzék megvetni, a továbbépítés az élet dolga. A mostani állapoton javítani kell. Minden nap 4—5 tanár halad el a gyermek előtt, mint a bűvös lámpa árnyékai. S ott a baj, hogy csak tova suhannak azok az árnyékok és csak halvány emlékek marad meg a gyermek lelkében; a tanárok tovább mennek, csak egy leczkét vagy egy írásbeli feladatot adnak fel. Ennél mélyebb

nyom nem marad utánuk. Lerázzák magukról a teher nagyobb részét, hogy a növendékre tolják. Az iskolában jóformán pihen a gyermek; a munka dandárját otthon kell végeznie.

Megtudjuk Iona fejtegetéseiből azt is, hogy a tanító munkájának ellenőrzése náluk ismeretlen, vagy nagyon is tökéletlen fogalom. Sok jó tanítójuk van ugyan, mégis mindegyre rosszabbul végzik kötelességüket az iskolák. Nem az emberekben van tehát a hiba, hanem a rendszerben.

Rideg erkölcsbiró nem akar lenni, de ki kell mondania, hogy az olasz ifjuság «nem gyermek többé»; fegyelmetlen már a középiskolában. Arrogálják, hogy mindenhez értenek, pedig az élet ábécéjét is alig ismerik; erőszakosak, akaratosak; *jog és szabadság* forog a szájokban örökké, de kötelességeket nem emlegetnek. A mellett érzéki gyönyöröket hajszolnak, nagy embert játszanak, irtóznak minden testgyakorlattól. Az egyetemen aztán napirenden vannak a botrányok. E jelenség okát első sorban ott kell keresni, hogy a tanító és tanuló közt mindinkább jobban lazul a szükséges kötelék. A tanár órát ad, a tanuló eljár az órákra; s itt megszűnik minden. Már csak egy hajszál választhatja el a középiskolát az egyetemtől, a hol a tanár órát sem ad, a hallgató pedig el sem jár az órákra.

Igen érdekesen írja le a tanárok helyzetét. Nem elég, hogy valóban szánalomra méltó az anyagi helyzetük, a mennyiben fizetésük az 1800—3000 lira közt változik, hanem még azzal is lealázzák őket, hogy a szerint értékelik a munkájukat: alsóbb vagy felsőbb osztályban tanítanak-e ugyanazon fajtájú iskolában. Így pl. a ginnasióban, scuola tecnica-ban a király által kinevezett rendes tanár fizetése 2000, 2200, 2400 lira, egy pár tanáré pedig 2800 lira, mert ezek a felsőbb osztályban tanítanak. Már a liceo, istituto, tanítóképző rendes tanárának a fizetése 2400, 2700, 3000 lira. Az érdem jutalmazásának egyetlen módja az, hogy felsőbb osztályban osztanak ki a tanárnak órákat. Ezenkívül nem is egyforma munkát kívánnak tőlük. A felső fokozaton heti 15 óra kötelező, az alsó fokozaton pedig 18. De az egyes tárgyak tanítói ugyanazon iskolában is más meg más elbánás alá esnek. Például a ki rajzot tanít heti hat órában, annak éppen annyi fizetése lehet, mint annak a latin vagy görög tanárnak, a ki 15 órát tanít, vagy az olasz nyelv tanárának 14 óráért, a bölcsészet tanárának hat óráért; mert a köteles órák száma a felső fokozaton 3-tól 15-ig változik, tekintet nélkül a tárgyak fontosságára, nehézségére.

Az utolsó fejezetben az állam, a helyi hatóságok és magánosok által fentartott iskolákat hasonlítja össze s arra az eredményre jut, hogy minden nagy fogyatékoságuk mellett az állami iskolákra lehet legkevesebb panasz. A magániskolák minden bírálat alatt állanak.

Ezeket vagy papok és szerzetesek, vagy nyereszkes magánvállalkozók tartják fenn. A kormány gyengesége következtében folyvást szaporodnak s könnyen megkapják a nyilvánossági jogot. Itt kell keresni az egységes középiskola megátalkodott ellenségeit. Olaszországban, hol a nemzet élete vagy halála a pápasággal folytatott küzdelemtől függ, nagyon jogos lenne a kívánság, hogy az állam minél erőlesebben lépjen fel ezekkel a zug-iskolákkal szemben. Szerző kívánatosnak véli, hogy a vizsgálatok tartásának jogát elvonják tőlük s az állam saját magának kösse ki. Ő különben az összes középiskolákat az állam kezében szeretné látni, még pedig olyformán, hogy a községek vagy kegyes alapítványok hozzájárulnának a költségekhez s annak fejében megkapnák a jogot arra, hogy az iskolák vagy szakosztályok jellegét ők határozzák meg a szükséghez képest.

Sok életrevaló újítással találkozunk Iona könyvében. Egyike-másika tényleg életkérdés. De ismerjük Európa közoktatásügyének lassú fejlődésmenetét s onnan tudjuk, hogy a vezető nemzetek is milyen nehezen tudnak szabadulni az avatag hagyományoktól. *Milton* az angoloknál hiába döngette a holt nyelvek bálványait.¹ *Locke* hiába emlegette, hogy az idegen nyelveket grammatizálás nélkül kell tanítani.² *Herbert Spencer* falrahágyta a borsót, mikor azt hirdette, hogy a természettudományokkal szemben ma már tehetetlenek a klasszikusok.³ *Matthew Arnold* mégis azt kénytelen mondani, hogy *Victoria* hosszas uralkodása alatt sem foszlott el a chaos köde a középiskolákról.⁴ A Schools Inquiry Commission 21 kötetes jelentése féktelen visszaélésekről rántotta le a leplet s az iskolák még ma is többet társalognak a halottakkal, mint az élőkkel és phrasissal tömik a gyermek gyomrát, pedig kenyérré éhes.⁵ Semmivel sem irigylésreméltóbb állapot, mint a minót az olasz *Sergi* lát otthon, mikor a holt nyelvek pusztításai nyomán támadt romok felett kesereg.⁶

Úgy látszik, hogy a francziáknál sok vajadás után a minapdülőre jutott a kérdés. *Louis Liard*, a párisi akadémia rectora, a ma-

¹ Laurie: Occasional Adresses on Educational Subjects. Cambridge-University Press, 1888. 169. l.

² Some thoughts concerning education. Quick, Cambridge. 229. l.

³ Quick: Essays on Educational Reformers. 2. kiad. London, 1890. 442. l.

⁴ Ward: The Reign of Queen Victoria. London, Smith, 1887. II., 270. l.

⁵ Acland: Studies in Secondary Education. London, Percival, 1992. Több helyen.

⁶ La decadenza delle nazioni latine. Torino, Bocca, 1900. 151—153. l.

gasztalás hangján szól az új középiskolai tantervről. Megszüntették, úgymond, a klasszikus és modern irányú tanítás közti ellentétet; most már sem az egyik, sem a másik jelzővel nem kell ellátniok az új iskola nevét. A klasszikus tanítás egy évvel tovább tartott, mint a modern; mostantól kezdve a kétféle irány laza összefüggésű disciplinái közt szerencsésen megoldották a dolgot hét osztálylally, két tagozatban, az egyiket négy, a másikat három évfolyammal. Az első tagozat ketté válik: az egyik a latinnal, a másik a latin nélkül amabban a görög facultativ; mindkettőben tanítanak élő nyelveket direct módszerrel; a latin nélküli tagozatot a természettudományok s az elvont tudományok elemei tanításának túlsúlya jellemzi. A második tagozatban még nagyobb lesz a változatosság. Az első tagozat két typusa két szakra oszlik: az egyik a régi *philosophiai* (ezt meg kellett tartani, de a dialektika túltengésének elejét veszik s a helyett a tudományos szellem fejlesztésének kedveznek); a második a *mathematikai* szak. Ezek közül bármelyiket veszedelem nélkül lehet választani, mert mindegyik typus önálló egészet nyújt s az eddigi kétféle bizonyítvány egyenlőtlen jogosítása miatti panasz is tárgytalanná vált.

Tehát a francziák úgy oldották meg az egységes középiskola kérdését, hogy klasszikus stylan modern épületet emeltek. Nem szigelték el egymástól a két műveltséget, hanem egyesítették a kettőt és összhangba hozták.*

Ószintén óhajtjuk, hogy az olasz javaslat is minél előbb közmegelegedésre váljék törvénynyé, hogy már egyszer sutba dobhassák azt az arasznyi vastag *Codice Scolastico*-t, melyet most tiz éve állított össze Cogliolo és Majorana (Firenze, Barbera, 1892.), hogy összegyűjtsék az összes iskolafajokra vonatkozó, egymással homlokegyenest ellentmondó tömérdek törvényt és rendeletet; de csak azt érték el vele, hogy borzadálylally forgatja az ember, de ki nem okosodik belőle, mert a fáktól nem lehet látni az erdőt.

Nincs a kerek világon olyan nép, melyre annyi adót vetettek volna ki, mint az olaszokra, pedig a 32 millió közül 12 millió azt sem tudja, hogy holnap mit eszik. A «terra dei morti» nagyon megérdemelné, hogy új élet mosolyogjon reá, legalább az iskoláiból.

Cs. Papp József.

VEGYESEK.

— **Értekezlet a Testnevelési Tanács kérdésében.** Wlassics miniszter személyes elnöklése alatt értekezletet tartott, a mely elé a következő két kérdést terjesztette: 1. Szükséges-e a Testnevelési Ta-

* Revue Internationale de l'Enseignement, 1902. évf. 15. sz. 499—501. l.